

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 13, Ocak/January 2025, ss. 51-68.

Geliş Tarihi–Received Date: 09.12.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 08.01.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1598862>

 HAMİT KARASU*

ÖZ

Kafkasya’da Osmanlı idaresine giren ilk bölge olan Abhazy’a dan birçok devlet adamı ve komutanın Osmanlı Devleti’nin hizmetinde çalıştıkları bilinmektedir. Genel olarak gözü pekliğiyle tanınan bu kişilerin en ünlüsü ve Osmanlı tarihinde en fazla anılanı hiç şüphesiz XVII. yüzyılda adı isyanlarla anılan Abaza Mehmed Paşa’dır. Onun XVIII. yüzyıldaki iki adaşı da benzer şekilde Osmanlı Devleti’ne hizmet etmiş ve 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında birisi eceliyle ölecek ve diğeri daha fazla savaşmadaki isteksizliği yüzünden idam edilerek hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu iki paşanın hem aynı dönemde görev yapmaları hem de benzer yerlere atanmaları birbirine karıştırılmalarına sebep olmuştur.

Ulaşım ve iletişimin kısıtlı olduğu Sanayi Devrimi öncesi yüzyıllarda devletin otoritesini eyaletlere taşımasının ve eyalet görevlilerinin devlet adına idare etmede yaşadıkları zorluklar ortadadır. Bununla beraber, ayanların artık yerel idarede ve hatta ilerleyen dönemlerde genel idarede resmi/gayri resmi söz sahibi olmaya başladıkları XVIII. yüzyılda bahsi geçen zorluk bir kat daha artmıştır. Öyle ki, merkez tarafından atanan paşalar ile yerelde güç sahibi olan ayanlar arasında rekabetin ortaya çıktığı durumlar bile olmuştur. Aşağıda gösterilen örneklerden anlaşılacağı üzere bu rekabet bazen neredeyse kan davası durumuna gelerek yaşamlarının sonuna kadar devam etmiştir. Bu rekabetle ilgili kaleme alınmış olan çeşitli kayıtlar bahsi geçen yüzyılda Osmanlı taşrasında işlerin nasıl yürüdüğü, devlet otoritesinin nasıl sağlandığı/sağlanmadığı ve halkın bu rekabet karşısında aldığı tutum gibi konularda bize ilginç bilgiler verebilmektedir.

Bu iki paşanın birer komutan olarak cephedeki askerlik kariyerleri ise hayatlarının son yıllarını oluşturmaktadır. Savaş yıllarında bu iki paşanın karşılaştığı zorluklar ve başarıları/başarısızlıkları kaynakların izin verdiği ölçüde incelenmiştir. Özellikle Silahşor Abaza Mehmed Paşa’nın savaş yıllarında kapı halkını etrafında tutmak ve gerektiğinde yeni kapı halkı kurmak için gösterdiği çaba ve bu çabaya devletin verdiği/vermediği destek dönemin devlet adamlarının yaşadıkları zorlukları anlamak açısından önemlidir.

Sonuçta, biri saray ve diğeri kapı kökenli bu iki paşanın ayan ailelerine mensup devlet adamlarından daha yukarıda görevlere sahip oldukları durumlarda bile onlar kadar etkili olamadıkları ve kriz dönemlerinde tekrar yükselebilmelerinin sadece devlet yardımına bağlı olabildiği görülmüştür. Buna karşın, ayan kökenli devlet görevlileri ve paşaların bölgelerinde tesis ettikleri tabanın ailelerinin devamlılığını sağladığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abaza Mehmed Paşa, Abhazy’a, Faş Kalesi, Goniye.

TWO ABAZA MEHMED PASHAS IN THE EIGHTEENTH CENTURY

ABSTRACT

It is known that several statesmen and commanders from Abkhazia, which was the first region to come under Ottoman rule in the Caucasus, worked in government service. The most famous and the most mentioned of those in the Ottoman historiography, who are commonly remarkable for their bravery, is without a doubt Abaza Mehmed Pasha who rebelled against the government in the 17th century. His two counterparts with the same name in the 18th century served the Ottoman Empire and perished in the Russo-Turkish War of 1768, one of them in peace

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-Posta: hkarasuh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2058-4387.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

and the other by being executed because he refused to fight any more. It seems that they are confused with one another since they worked in same period and they were assigned to the positions.

It is obvious that it was difficult to rule in the name of the government before the centuries the Industrial Revolution in which transportation and communication facilities were limited. This difficulty increased in the 18th century in which ayans had a say in local governance and even in general politics in upcoming years. The rivalry between ayans and pashas sometimes reached to the point that shaped a feud which followed to the last day of their lives. Assorted documents on these rivalries can give us information on how things go in the Ottoman periphery, how the government set its authority in the local and what attitude the government had against this rivalry in this century.

Their military career as commanders constitute last years of their lives. The situations, success/unsuccess these two pashas faced in warfare will be assessed to the extent the resources provide us information. Especially, the effort Silahshor Abaza Mehmed Pasha showed to keep his entourage around him or to build a new one when necessary and the support or nonsupport the government gave him is very important to understand the difficulties statemen of the period went through.

As a result, when these two pashas, one with the court origin and the other pasha entourage origin, were not as influential as statemen from ayan families and they were totally dependent on government support in crisis period to get back on foot. However, the base statemen and pashas with ayan origins to set in their home region enabled to continue their families.

Keywords: Abaza Mehmed Pasha, Abkhazia, Fash Castle, Gonio.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Kafkaslarda hakimiyetine giren ilk bölge olan Abhazya üzerinde tam kontrol sağlaması uzun zaman almıştır.¹ Bu bölgenin halkı olan Abazalar çeşitli Osmanlı yazarları ve daha sonra modern araştırmacılar tarafından bir Çerkez kabilesi olarak kabul edilir.² Bölgenin Osmanlılar tarafından fethi ve idaresi hakkında bazı çalışmalar bulunmasına rağmen³ Abazaların Topkapı Sarayı'nda ve paşa kapılarında yetişerek devlet adamı haline gelmeleri hakkında literatürde çok fazla bilgi bulunmuyor.⁴ Hatta Abaza devlet adamları içerisinde en meşhuru olan XVII. yüzyılın asi paşası Abaza Mehmed hakkındaki çalışmalar bile sınırlı sayıdadır.⁵ Onun XVIII. yüzyıldaki iki adaşı hakkında yapılan çalışmalar ise bir ansiklopedi maddesinden ibarettir.

XVIII. yüzyıl Osmanlı askeri tarihine dair araştırmalarımız sırasında sık sık karşımıza çıkan *Abaza Mehmed Paşa* ismi ilk bakışta tek bir kişiye ait görünmektedir. Ancak, daha yakından incelendiğinde bu ismin iki kişi tarafından paylaşıldığı anlaşılıyor. Lakaplarının bize anlattığı gibi her ikisi de Abhaz kökenli olan Mehmed paşalar hakkındaki arşivde bulunan yazışmalar isimleri ve lakapları aynı olmasının yanı sıra yine aynı dönemde yaşamalarından dolayı oldukça kafa karıştırıcıdır. Dahası XVIII. yüzyılda bu paşaların çok sayıda valilik ve mutasarrıflıklara atanması ve bu atamalardan bazılarının birbirini takip eder şekilde aynı görevlere olması Abaza Mehmed paşalara dair çok sayıda atama beratının ortaya çıkmasına ve bunların hangi Abaza Mehmed'e ait olduğuna dair soru işaretlerinin sebep olmakta ve böylece kafa karışıklığını bir kat daha artırmaktadır. Bu çalışmada bu iki idareci ve askerinin şahsiyeti ve tarihteki yerleri netleştirildikten sonra hem taşrada idari görevleri sırasında hem de cephede askeri görevleri esnasında yaşadıkları olayla ele alınacaktır. Bu yapılırken, kariyerlerinin bazı noktalarında ayanlarla yollarının kesişmesine ve onlarla girdikleri rekabete mercek tutulacaktır.

1. Kariyerlerinin Başında İki Abaza Mehmed

Mehmed Süreyya abidevi eserinde, uzun yıllar Goniye mutasarrıflığı yaptığı için bu çalışmada "Goniyeli" olarak adlandırılacak Abaza Mehmed hakkında, kısaca şu bilgileri verir: *Harpte bulunarak mirimiran olmuştur.*

¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, TTK, Ankara 1993, s. 7.

² Zübeyde Güneş Yağcı, *Ferah Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı (1781-1785)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 1998, s. 16-17.

³ Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki fetihleri ve kurduğu idari düzene yapılmış çalışmalardan bazıları için bkz. M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1993; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, TTK, Ankara 2011; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, Şamil Eğitim ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979; Zübeyde Güneş Yağcı, *Ferah Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı (1781-1785)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 1998; Cengiz Fedakar, *Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

⁴ XVII. yüzyılda Kafkasya kökenli devlet adamları üzerine biyografik bir çalışma için bkz. Halil Kahriman, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Kafkas Kökenli Devlet Adamları*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2021.

⁵ XVII. yüzyılda yaşayan ve isyan eden Abaza Mehmed Paşa hakkında yapılan araştırmalar için bkz. Abdurrahman Gündürü, *Abaza Mehmed Paşa*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005; Gabriel Peterberg, "Abaza Mehmed Paşa'nın Ayaklanması: On Yedinci Yüzyılda Tarihçilik ve Osmanlı Devleti", Ed. Jane Hathaway, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyân ve Ayaklanma*, Alkım Kitabevi, İstanbul 2010, s. 25-42; Karen Barkey, *Eşkyaalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999; Hrand D. Adreasyan, "Abaza Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, S. XV/22, s. 131-142; Bünyamin Tan, "Ali Cevad'ın Celali Abaza Mehmed Paşa Biyografisi", *Külliyat*, S. 2, s. 56-81.

*Sonra Sultanönü'ne mutasarrıf tayin edildi. Bu senelerde (1770'ler) vefat etti.*⁶ Anlaşılacağı üzere Mehmed Süreyya, Paşa'nın kariyerinin erken yıllarına dair hiçbir bilgi vermez. Aynı yazar bu çalışmada vezirliğe layık görülmeden önce uzun süre boyunca kullandığı unvan olan "Silahşor" olarak ele alınacak diğer Abaza Mehmed ile ilgili ise Hekimoğlu Ali Paşa'nın Enderun Ağalığında bulunduğunu belirtir.⁷ Mücteba İlgürel ise İslam Ansiklopedisi'nde kaleme aldığı ilgili maddede Gonyeli Abaza Mehmed'den hiç bahsetmez. Silahşor Abaza Mehmed'in ise, Hekimoğlu Ali Paşa'nın çuhadarlığını yaptığını ve 1746 senesinde Genç Ali isimli eşkiya liderinin icabına baktığından *silâhşor-ı şehriyârî* unvanına layık görüldüğünü belirtir.⁸ Nitekim bu tarihten sonraki yazışmalarda Abaza Mehmed'in söz konusu unvanla anıldığı görülüyor.⁹ Bununla beraber, İlgürel *silâhşor-ı şehriyari* unvanına layık görüldüğü sene içerisinde Maraş Beylerbeyi, bir süre sonra ise Goniye Mutasarrıfı atandığını belirtir.¹⁰ Ancak Maraş Beylerbeyi atanması, ileride ele alınacağı gibi, söz konusu tarihten neredeyse 25 sene sonra 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında oldu. Goniye Sancağına ise hiçbir zaman atanmadı. Bu sancakta görev yapan Abaza Mehmed ise her zaman için Gonyeli Abaza Mehmed'di. Dolayısıyla, İlgürel'in Silahşor Abaza Mehmed Paşa konusunda verdiği bazı bilgilerin Gonyeli Abaza Mehmed'le ilgili olduğu ve iki zatın aynı kişi olduğu varsayımından yola çıkılarak ele alındığı görülmektedir.

Bu şekilde iki Abaza Mehmed'in devlet hizmetinde geçirdikleri ilk yıllara dair ayırt edici bilgileri ortaya koyduktan sonra bu iki devlet adamının kariyerlerinin geri kalanını ele almak bizim için daha kolay olacağını düşünüyoruz.

2. Gonyeli Abaza Mehmed Paşa

Gonyeli Abaza Mehmed Paşa'nın kariyerinin erken yıllarına dair bilgiler sadece bir belgede geçen cümlelerden ibarettir. 1756 senesinde Goniye mutasarrıflığından azledilmesi sebebiyle kaleme alınmış olan bu belgede bu sancağa atanmadan önce Enderun'da yetişmiş olduğu ve saraydan ayrıldığında kendisine mirimiranlık ve Goniye Sancağı mutasarrıflığı verildiği belirtiliyor.¹¹ Bu sancağa atanmasına dair ilk belge ise altı sene öncesine aittir. Belgedeki bilgilere göre 1750 senesinde Faş Kalesi muhafazası şartıyla Goniye Sancağına atanmıştı. Bununla beraber, belgede geçen ifadelerden daha önceden de Abaza Mehmed'in bu sancağın mutasarrıfı olduğu anlaşılıyor.¹² Bu arada yeniden mutasarrıf atanmasından sonra yerel halkla bazı sorunlar yaşadı: 1754-1755 senesinde Asitane'ye gönderilen arz ve mahzarlardan Abaza'nın halka zulmettiği ve fazla vergi topladığı anlaşılıyor. Bunun üzerine sancaktan azledildi.¹³ Ancak kısa süre sonra Goniye kadısının yazdığı olumlu bir ilam¹⁴ ve kendisinin Asitane'ye gönderdiği bir arz üzerine tekrar buraya atanması uygun bulundu.¹⁵ Bundan sonra, 1759 senesine kadar bu sancağı elinde tutmayı başarmıştır.¹⁶ Kendisinden sonra ise ağabeyi iki sene boyunca bu sancağı mutasarrıf olarak idare ederken, ağabeyini takip eden üç yıl boyunca yine kendisi hem bu sancağın hem de Karahisar-ı Sahip Sancağı mutasarrıflığında bulundu.¹⁷ Böylece, Goniye Sancağı mutasarrıflığını buradaki önemli bir Karadeniz kalesi olan Faş'ın¹⁸ muhafazası şartıyla 1756-1792 yılları arasında 36 senenin 16 senesi hariç kendisi, ağabeyi ve iki oğluyla beraber aile olarak elinde tutmayı başardı.¹⁹ Bu durum, Abaza Mehmed ve ailesini adeta bu sancakta bir hanedan haline getirmiştir. Goniye'nin memleketi olması kendisinin ve ailesine mensup kişilerin bu sancağa atanmalarını kolaylaştırmış olmalıdır. İlginçtir ki, arşiv vesikaları ve dönemin anlatı kaynaklarında bir oğlu hariç ailesine mensup tüm erkeklerin Mehmed ismine sahip oldukları ve hepsinin Abaza Mehmed şeklinde anıldıkları görülüyor. Nitekim, yukarıda belirtildiği gibi uzun süre mutasarrıf olduğu Goniye Sancağı'na kendisinden sonra atanan ağabeyi²⁰ ve idamından sonra vezir atandığı görülen oğlu²¹ aynı kendisi gibi Abaza Mehmed Paşa olarak kayıtlara geçmişlerdir.

Yukarıda belirtildiği gibi daha önce Karahisar-ı Sahip Sancağına atanmasına rağmen aynı zamanda Faş Kalesi Muhafızı olması sebebiyle Abaza Mehmed Paşa Karahisar'a hiç gitmedi.²² Bu nedenle, vezirliğe terfi

⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar, C. IV, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1039.

⁷ Süreyya, *age*, C. IV, s. 1039.

⁸ Mücteba İlgürel, "Abaza Mehmed Paşa", *DİA*, C. I, İstanbul 1988, s. 11; M. Münir Aktepe, *Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Müri't-tevarih*, C. I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976, s. 125-127.

⁹ BOA, AE. SMHD. I. 7/488, s. 5.

¹⁰ İlgürel, "Abaza Mehmed Paşa", I, s. 11.

¹¹ BOA, C. DH. 183/9135, s. 7-8.

¹² BOA, AE. SMHD. I. 258/21075.

¹³ BOA, C. DH. 183/9135, s. 10.

¹⁴ BOA, C. DH. 183/9135, s. 7-8.

¹⁵ BOA, C. DH. 183/9135, s. 1-5.

¹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792-16 Numaralı Tahvil Defteri*, İstanbul 2019, s. 375.

¹⁷ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 375.

¹⁸ Faş Kalesinin tarihi için bkz. Mahir Aydın, "Faş Kalesi", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 6, 1986, s. 66-138; Mustafa Aydın, "Faş", *DİA*, C. Ek-1, İstanbul 2016, s. 443-445.

¹⁹ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 375-377.

²⁰ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 375.

²¹ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 376.

²² Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 163.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

etmesinden sonra görev sebebiyle Goniye Sancağını ilk kez terk etmesi Kayseri Sancağına atanmasından dolayıdır. Abaza Mehmed Paşa Kayseri Sancağı'na atandığında Kayseri'de çok güçlü bir ayan ailesi bulunmamasına rağmen Zennecizadeler, Emir Ağazadeler ve Kalaycızadeler olmak üzere başlıca üç ayan ailesinin varlığı ve bunların birbirleriyle olan mücadeleleri Kayseri'yi idaresi zor bir yer yapıyordu.²³ Bu aileler içerisinde ise Zennecizadeler'in öne çıktıkları görülüyor. Ayrıca, bu aile Kayseri'ye çok uzak bir mesafede olmayan Bozok Sancağı'nda varlıklı ve nüfuzlu bir ayan ailesi durumundaki Çapanoğulları ile muhtemel bağlantılara sahipti. Zira iki aileye mensup kişilerin isimlerinin beraber geçtiği eşkıya tedbiyle ilgili bir durum olmuştu. 1742 senesinde Afşar Aşireti'nden bazı eşkıyalar yol kestikleri için tedip harekâtı başlatıldı. Bozok Voyvodası Çapanoğlu Ahmed Ağa da bu iş için görevlendirildi. Ahmed Ağa'nın maiyetine görevlendirilenlerden birisi belgede “*Kayseri ayanından*” şeklinde bahsedilen Zennecizade Mustafa Ağa olmuştur.²⁴ Ne var ki, bu tedip hareketinin detayları, sonucu ve bu iki ağanın münasebetleri konusunda bilgi sahibi değiliz.

Mustafa Ağa'nın vefatından sonra yeğeni Zennecizade Seyyid Mehmed Ağa Kayseri Sancağı mütesellimliğini uzun süre elinde tutmuştur.²⁵ Zennecizade Seyyid Mehmed Ağa'nın ise Çapanoğlu Ahmed Paşa ile belgelere yansıyan herhangi bir irtibatı yoktur. Bununla beraber, Abaza Mehmed Paşa'nın Kayseri Mutasarrıfı atanmasından sonra yaşanan ve aşağıda ele alınan gelişmelerden anlaşılacağı gibi daha önce bir çeşit yakınlık kurmuş olmaları muhtemeldir.

Abaza Mehmed Paşa Nisan 1765'te Kayseri mutasarrıfı atandıktan sonra ilk başta sancağın idaresini bir mütesellime bıraktı.²⁶ Ancak, daha sonra aynı senenin Ekim/Kasım ayında sancağı kendisi yönetmek üzere şehre hareket etti. Mehmed Paşa maiyetiyle beraber sancak sınırlarına dahil olduktan sonra şehre doğru ilerlerken yolu üzerindeki köylerde konakladı ve hükümet tarafından tamamen yasaklanmış olan “*kudûmiye*” ve “*zahîre bahâ*” vergilerini Kayseri Sancağına yüklediğini ilan etti. Ayrıca, istediği meblağ kendisine ödenmezse sancakta devriye gezeceği tehdidinde bulundu. Paşa'nın bu tehdidi üzerine talep ettiği meblağ Kayseri Sancağı masraflarına eklendi. Ancak, hemen sonrasında duruma bazı itirazlar yükseldiği anlaşılıyor. Daha önce bir takım hukuksuz hareketleri dolayısıyla cezalandırılmış ancak sancağın idari işlerine karışmamak üzere affedilmiş olan Zennecizade es-Seyyid Mehmed silahlı adamlarıyla şehir merkezinde adeta terör estirerek halkı Paşa'nın taleplerini reddetmeye davet etti. Durum merkeze bildirildiğinde yazılan fermanla Paşa'nın fazladan topladığı meblağın hak sahiplerine iade edilmesi ve Zennecizade'nin yakalanması emredildi.²⁷ Böylece bu mesele kapanmış gibi görünürken çok daha karmaşık yeni bir olay ortaya çıktı. Bu olaya dair iki anlatı vardır. Paşa tarafından merkeze gönderilen ve doğal olarak onun bakış açısını yansıtan birinci anlatıya göre Abaza Mehmed Paşa Kayseri mutasarrıfı bulunduğu sırada maktul Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın kethüdası Osman, silahdarı Seyfi ve mühürdarı İsmail çok sayıda süvari ile Kayseri'ye gelerek bir takım uygunsuz hareketlerde bulundular. Bundan dolayı, Abaza Mehmed Paşa bu kişileri kontrol edebilmek için tedbir amaçlı kendi konağına davet etti. Bunun üzerine Zennecizade Mehmed, Emir Ağazade Mehmed, Emir Ağazade Mustafa Ağalar ve Kayseri Kalesi eski serdari İtkurusu Mehmed şehir halkından bazı kişilerle beraber Paşa'nın konağını basarak 15 adamını öldürdüler. Bu arada Paşa'nın mallarını yağmalamaktan da geri durmadılar. Abaza Mehmed Paşa tam olaylar yaşandığı günlerde Karahisar-ı Sahib'e mutasarrıf atandı. Yeni görev yerine gittikten sonra sunduğu arzında durumu anlatarak yağmalanan eşyalarının ve 33.500 kuruş nakit parasının iadesini talep etti.²⁸

Olayın ikinci anlatısı ise durumun soruşturulması için Kayseri'ye gönderilen fermana cevap olarak yazılan kadı ilamı ve ahali mahzarından oluşur. Bu belgelerde Paşa'nın Kayseri'de bir kişiyi öldürdüğü belirtilerek olayların bu şekilde başladığı ima ediliyor.²⁹ Dahası Paşa'nın Kayseri halkına zulmettiği, Çapanoğlu'nun adamlarını haksız yere hapsederek zincire vurduğu ve bunları öldürmek üzereyken bunu engellemek isteyen ahalden bir kişiyi öldürdüğü belirtiliyor.³⁰ Sonuçta, ortaya iki çelişkili anlatı çıkmıştı. Bunun üzerine, daha geniş bir soruşturmaya ihtiyaç duyularak Karaman Valisi Abdi Paşa gerçeğin ortaya çıkarılması için görevlendirildi. Dergâh-ı Ali gedikli Mustafa Ağa ise mübaşir tayin edildi ve soruşturmayı yürütmesi emredildi. Abdi Paşa'nın görevlendirdiği Mehmed Ağa ve mübaşir Mustafa Ağa Kayseri'ye giderek 15 gün boyunca gizlice olayı araştırdılar.³¹ Sonrasında ise bu iki görevli şehrin ileri gelenlerini mahkemeye davet ederek ifadelerini aldılar. Sorgulananların verdikleri bilgilere göre olaylar hiç de ikinci anlatıda geçtiği gibi değildi. Abaza Mehmed Paşa sancakta kimseye zarar vermemişti. Bununla beraber, Paşa, daha önce idam edilmiş olan Çapanoğlu Ahmed

²³ Kayseri ayanları üzerine yapılan çalışmalar: Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK, Ankara 2014; Hamit Karasu, *Osmanlı Devleti'nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014; Nejla Doğan, *18. Yüzyılda Merkez-Taşra İlişkileri Çerçevesinde Kayseri Ayanları*, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karabük 2020.

²⁴ BOA, AE. SMHD. I. 117/8493.

²⁵ Karasu, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 86, Tablo 6; Doğan, *agt.*, s. 209, Tablo 2.

²⁶ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 188.

²⁷ BOA, KŞS 151, s. 67.

²⁸ BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 9; BOA, KŞS 152, s. 104-105.

²⁹ BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 9.

³⁰ BOA, MD 165, 172/548; BOA, MD 165, 188/637.

³¹ BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 3; BOA, AE. SMST. III. 155/12256.

Paşa'nın kethüdası Osman, silahdarı Seyfi ve mühürdarı İsmail'den alacağı olmasından dolayı bunları konağında hapsedmişti. Bunun üzerine 15 seneden beri Kayseri'de tahakküm kurmuş olan Zennecioğlu Mehmed 800 silahlı adamıyla Paşa'nın kaldığı konağı kuşatarak Çapanoğlu'nun adamlarının serbest bırakılmasını istemiş ancak bu kabul görmeyince hem paşanın mallarını gasp etmiş hem de kendisini konağından kovmuştu. Zennecioğlu, bundan sonra, kendileri lehinde ilam vereceğinden emin olmak amacıyla mahkemeyi basarak Kayseri Kadısını tehdit etmişti.³² Böylece ikinci anlatıda bahsi geçen kadı ilamı ve ahali mahzarının nasıl ortaya çıkmış olduğunu anlıyoruz. Dahası Kayseri Kadısı ve mahzar veren ahali Abaza Mehmed Paşa hakkında olumsuz şekilde yazılmış bu belgeleri rızaları olmadan ve baskı altında yazdıklarını ve merkeze gönderdiklerini kabul ediyorlardı.³³ Bu arada Mübaşir Mustafa Ağa yaptığı soruşturmalarda olayla ilgili ismi geçen Emir Ağazade Seyyid Mustafa Ağa'nın bir suçu olmadığı sonucuna vararak kendisinin soruşturma dışında bırakılmasını talep etti.³⁴

Soruşturma sonucunda elde edilen bilgiler Mübaşir Mustafa Ağa, Kayseri Mütessilimi Osman ve Kayseri Kadısı Mustafa tarafından sunulan kaime, arz ve ilamlarla merkeze bildirildi.³⁵ Bu arada mübaşir tarafından Zennecizade Mehmed yakalanarak Konya'da Abdi Paşa'nın huzuruna getirildi. Bu şekilde olayın aydınlatıldığı düşünülürken ve bundan sonra olaya karışanlara hak ettikleri cezaların verileceği beklenirken olaylar bir kat daha karmaşık hale gelmiştir. Çünkü, Abdi Paşa'nın edindiği bilgilere göre Zennecizade Mehmed Ağa hariç olmak üzere, olayda zanlı olarak ismi geçen diğer kişiler mübaşire yedi kese ve Kayseri Kadısına dokuz kese akçe rüşvet vererek kendileri hakkında olumlu kaime ve ilam yazılmasını sağlamışlardı. Böylece, yine Abdi Paşa'nın merkeze gönderdiği diğer bir kaimesinde bildirdiğine göre tüm suç Zennecizade'ye yıkılmak isteniyordu. Paşa, buna kanıt olarak ise Abaza Mehmed Paşa'nın konağını basma hadisesinin Kayseri'den azledildiği haberinin yayılması üzerine gerçekleşmesini ve bunu yapan 6-7 bin kişinin tamamının Zennecizade'nin adamı olamayacağını öne sürdü. Bu şekilde Abdi Paşa, Abaza Mehmed Paşa'ya halkın nefreti olduğuna dikkat çekiyor ve dolayısıyla kolektif bir suçun varlığına işaret ediyordu. Bununla beraber, Abdi Paşa'nın raporunda Çapanoğlu'nun adamlarının şehre geldiklerinde Zennecizade'nin konağında misafir edildikleri ve bu kişilerin Abaza'ya karşı iş birliği içerisinde oldukları sabit kalan bir husustu.³⁶ Bu husus, yani Çapanoğlu'nun adamlarının Kayseri'deki varlığı ve Abaza Paşa'nın konağının basılmasındaki rolleri bu anlatıda belirsiz kalan bir noktaydı. Sonuçta, dava içinden çıkılmaz bir hale geldi. Bunun üzerine hükümet davanın İstanbul'da yeniden görülmesini ihtiyacını hissederek yeni bir hükümle Zennecizade ve diğerlerinin sorgulanmak üzere İstanbul'a gönderilmeleri emretti.³⁷ Ne var ki, davaya dair daha fazla bilgiye sahip değiliz. Dolayısıyla, soruşturmanın nasıl tamamlandığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Bununla beraber, Zennecizade'nin Midilli Adası'na kısa süreli sürgün edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla, Zennecizade'nin davada haksız bulunduğunu ve cezalandırıldığını düşünmemiz mümkün.³⁸

Davada diğer bir taraf olan Gonyeli Abaza Mehmed Paşa ise davanın görüldüğü sırada bulunduğu Karahisar-ı Sahib'de yaklaşık bir sene kadar görevine devam etti.³⁹ Takip eden yıllarda sırasıyla tekrar Faş kalesi muhafazası şartıyla önce Goniye⁴⁰, sonra ise Amasya⁴¹ ve Ankara⁴² sancaklarına atandı. Ankara mutasarrıfı bulunduğu sırada İstanbul'da bulunan oğlu Halil Bey'in vefat ettiği haberini aldı.⁴³ Bu arada 1768 senesi sonbaharında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmesiyle diğer birçok paşa gibi cephedeki görevine atandı. Ekim 1768'de gönderilen fermanda mutasarrıf olduğu Ankara Sancağının kapı halkı mevcudu olan 200 askerle baharda Davud Paşa sahrasında hazır bulunması emredildi.⁴⁴ Abaza Mehmed biraz gecikmeli olarak ordugaha ulaşmasına rağmen⁴⁵ 7 Temmuz 1769'da Bender Kalesi'nin muhafazası şartıyla Bender Sancağı mutasarrıfı atandı.⁴⁶ 1770 senesinin başında ise Bender Sancağına ilave olarak Sultanönü Sancağı mutasarrıflığı kendisine verildi.⁴⁷ Söz konusu sancağın kapı halkı sayısı 80 asker olduğundan atama beratında Abaza Mehmed Paşa'nın bir adamını Sultanönü'ne göndererek bahsi geçen sayıda asker yazdırması istendi.⁴⁸ Paşa Bender muhafızlığı görevine devam ettiği sırada vefat etti. Ölümü üzerine kalenin yeniçerileri, cebecileri, top arabacıları, zabitan ve neferleri

³² BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 9.

³³ BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 13.

³⁴ BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 9; BOA, AE. SMST. III. 239/19027.

³⁵ BOA, AE. SMST. III. 308/24760, s. 3, 5, 7, 11.

³⁶ BOA, AE. SMST. III. 155/12256.

³⁷ BOA, C. DH. 253/12603; BOA, MD 165, 255/879-880.

³⁸ BOA, AE. SMST. III. 81/5977.

³⁹ BOA, AE. SMST. III. 72/5316.

⁴⁰ BOA, C. DH. 225/11204.

⁴¹ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 211.

⁴² Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 167; BOA, MD 166, 34/48.

⁴³ BOA, TSMA. d. 6457.

⁴⁴ BOA, MD 167, 6/48.

⁴⁵ BOA, MD 167, 142/688.

⁴⁶ BOA, MD 166, 127/264.

⁴⁷ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 161.

⁴⁸ BOA, MD 168, 179/703.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

bir araya gelerek paşanın vefatını bildiren ve yerine şehirde bulunan diğer bir vezir Ebu Bekir Paşa'nın kendileri tarafından kalenin muhafızlığına seçildiğine dair bir mektup kaleme aldılar.⁴⁹

Görüldüğü gibi Abaza Mehmed Paşa Kayseri'de ayan ailelerinin gücü karşısında büyük zorluklar yaşamış hatta idaresindeki sancağı yönetemez duruma gelmişti. Paşa'dan sonra şehirde Zennecizadeler güçlerini artırmaya devam ettiler.

3. Silahşor Abaza Mehmed Paşa

Cesur ama disiplinsiz bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın 1768 Savaşı başlamadan önceki hayatına ve devlet görevlerine dair bilgiler adası hakkında olduğu gibi oldukça azdır. Paşa hakkındaki ilk bilgiler ise bir şikâyet dilekçesinde geçmektedir. Bu dilekçeye göre, Silahşor Abaza Mehmed Ağa Seyyid Ahmed isimli bir kişiyle ortaklaşa malikane ihalesi almıştı. Daha sonra bu malikanenin çevresindeki bazı tımar birimlerine haksız şekilde müdahale ettiğinden haksız bulunarak uyarıldı.⁵⁰ Takip eden senelerde Abaza Mehmed'in, terekese zapt edilen bazı paşaların muhalledfatını tespit etmek üzere muhalledfat mübaşiri olarak görevlendirildiği görülüyor.⁵¹ Aynı zamanda bazı vergi toplama görevlerini elde ettiği de belgelere yansımıştır. Zaten ileride ele alınacağı üzere bu görevi sebebiyle kendisini Çapanoğullarıyla bir rekabetin içerisinde bulacaktı. Bu rekabete geçmeden önce Çapanoğlu Ahmed Paşa ve ailesinin bölgede yükselişini kısaca ele almak faydalı olacaktır.

Ailesini Yozgat merkezli olarak Bozok Sancağında bir ayan ailesi haline getiren Çapanoğlu Ahmed Ağa'nın paşalığa kadar yükselen kariyerinin tipik bir ayan serüveni olduğu söylenebilir. Ahmed Ağa'nın ilk önce bir takım malikane sözleşmeleri ve vergi toplama görevleriyle zenginleştiği görülüyor. Örneğin, 1732 senesinde Mamalu Türkmen Voyvodası atandı ve bu görevi çok uzun süre yürüttü. 1741 senesinde ise Bozok Sancağı Voyvodası olarak belgelerde anılmaktadır.⁵² Bu arada savaş dönemlerinde bir takım tedarik işlerine de bakmıştı. Örneğin, 1737 senesinde Anadolu Eyaleti'nden 1.500 ve 1743 senesinde 500 miri levent yazılması görevlerini yerine getirdi.⁵³ 1745 senesine gelindiğinde Bozok Mütesellimi ve 1752 senesinde Tokat Voyvodası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu arada *Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşı*lığı unvanına layık görüldü.⁵⁴ Ahmed Ağa'nın hem Bozok hem de çevredeki diğer sancaklar üzerindeki bu etkinliği konar-göçer aşiretler nezdinde saygın bir yer edinmesini sağlamış olmalıdır. Nitekim, devletle sorun yaşayan bazı konar-göçerlerin Ahmed Ağa'ya sığındıkları görülüyor.⁵⁵ Ancak Ahmed Ağa'nın kendisi de zaman zaman konar-göçer Türkmenlerle de sorun yaşadı. Nitekim, Ahmed Ağa 1757 senesinde Bozok Sancağı dahilinde çadır kuran Rişvan Aşiretine mensup bazı kişileri darp ettirdi. Özcan Mert'in belirttiğine göre bu durum Ahmed Paşa ile Silahşor Abaza Mehmed'in aralarının açılmasına ve ölümüne bir husumetin başlamasına sebep oldu.⁵⁶ Çünkü Abaza Mehmed Paşa saray görevlilerine gönderdiği atiyelere dair 1755 tarihli kayıta belirtildiği üzere Rişvan Türkmen Ağalığı görevine sahipti.⁵⁷ Dolayısıyla, Ahmed Paşa'nın kendisine bağlı aşiret mensuplarını dövdürmesini bir müdahale olarak görmesi kuvvetle muhtemeldir. Kaynaklarda Türkmen Voyvodalığı olarak da anılan bu makam Onur Usta'nın belirttiğine göre Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın sonlarından itibaren konar-göçerleri hem vergilendirmek hem de mümkün olduğu kadar denetim altında tutmak için kullandığı bir araçtı.⁵⁸ Dahası, bu konar-göçer gruplar devletin özellikle savaş yıllarında çok ihtiyaç duyduğu başta deve olmak üzere birçok binek ve nakliye hayvanlarına sahipti. Çünkü savaş yıllarında Osmanlı Devleti bu gruplardan söz konusu araçları satın alabiliyor veya kiralayabiliyordu.⁵⁹ Aynı şekilde, benzer bir görev olan Mamalu Türkmenlerinin Voyvodası olması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Çapanoğlu Ahmed Paşa'dan da birçok defalar nakliye aracı talep ettiği görülüyor.⁶⁰ Dolayısıyla hem Abaza Mehmed hem de Ahmed Ağa devlet nezdinde önemli bir göreve sahiptiler.

Takip eden yıllarda Ahmed Ağa kariyerinde bir basamak daha yükselerek 1760 senesinde mirimiranlık rütbesi ile Sivas Valisi atandı.⁶¹ Ne var ki, bir süre sonra birçok defa halka zulmettiği iddiasıyla merkeze şikâyet edildi ve sonuçta Bozok Mutasarrıfı bulunduğu sırada idamı emredildi.⁶² Paşa'nın idamına Abaza Mehmed Ağa

⁴⁹ BOA, AE. SMST. III. 222/17588.

⁵⁰ BOA, SOSM. III. 23/1591; BOA, SMST. III. 265/21200.

⁵¹ BOA, TS. MA. e. 226/28; BOA, TS. MA. d. 7172; BOA, C. ML. 560/23000; BOA, TS. MA. e. 281/61.

⁵² Serkan Polat, *Yenilikçi Bir Ayan: Çapanoğlu Süleyman Bey*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017, s. 57.

⁵³ BOA, AE. SMHD. I. 89/6098; BOA, C. AS. 205/8795.

⁵⁴ Polat, *Süleyman Bey*, s. 57.

⁵⁵ BOA, MD 136, 145/499.

⁵⁶ Özcan Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980, s. 29.

⁵⁷ BOA, TSMA. e. 326/12; Mert, *age*, s. 29.

⁵⁸ Onur Usta, "Celalîğin Türkmen Cephesi: 17. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Türkmen Voyvodası ve Türkmenler", *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 50-51.

⁵⁹ Onur Usta, *Türkmen Voyvodası, Tribesmen and the Ottoman State (1590-1690)*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, bölüm 3.

⁶⁰ BOA, AE. SMHD. I. 206/16299.

⁶¹ Polat, *Süleyman Bey*, s. 62.

⁶² Polat, *Süleyman Bey*, s. 64.

mübaşeretle Sivas Valisi Zazalızade Feyzullah Paşa görevlendirildi ve bu görev 1765 senesinin Mart/Nisan ayında yerine getirildi.⁶³ İdamın hemen ardından Paşa'nın mallarının müsaderesi emredildi ve bu işe de aynı kişiler yani, Abaza Mehmed ve Feyzullah Paşa görevlendirildi.⁶⁴ Ahmed Paşa'nın Mustafa, Selim ve Süleyman olmak üzere üç oğlu bulunmaktaydı. Bunlardan en büyüğü Mustafa Bey'in babasının idamının ardından uzlaşmak istediği ve bu amaçla babasının kaçarken yanında götürmeye çalıştığı bazı nakit para ve değerli eşyaları geri getirerek Abaza Mehmed Ağa'ya teslim ettiği anlaşılıyor.⁶⁵ Mustafa Bey bu çabasına karşılık alamayacağını anlayınca uzlaşma fikrinden vazgeçti. Babasının kethüdası Osman ile beraber yedi katır yükü nakit parayı yanına alarak Diyarbakır Valisi Abdurrahman Paşa'nın yanına kaçtı.⁶⁶ Mustafa Bey'in tavrındaki bu değişiklik Abaza Mehmed'in müsadere işlemleri sırasında aileye merhametsiz davranması ve bundan dolayı aile üyelerinin ellerinde hiçbir şey kalmayacağına dair kanaat oluşmasından olabilir. Nitekim, Abaza Mehmed'in Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın muhallefâtındaki hançer ve yüzük gibi bazı kişisel eşyalarını satın almak istediği⁶⁷ ve idam görevini yerine getirdikten sonra Ahmed Paşa'nın iki oğlu ve ailesini de şahsen hedef alarak tüm mallarını tespit etmesi ve müsadere işlemini ailenin elinde hiçbir şey kalmayacak şekilde çalıştığı görülüyor. Hatta, bu amaçla, Paşa'nın Tokat'taki mal varlığına dair bir araştırma yaptırması merkezin dikkatini çektiği anlaşılıyor. Bunun üzerine kendisine yazılan bir hükümde Tokat'ta Paşa'ya ait olan malların çocuklarına tahsis edildiği belirtildi ve bunlara dokunmaması istendi.⁶⁸ Mustafa Bey ise Diyarbakır'dan sonra Kırım'a ve ardından af dilemek üzere İstanbul'a gitti. Bunu öğrenen Abaza Mehmed, Ağa Mustafa Bey'in Bozok'a gönderilmesini istedi. Böylece yola çıkarılan Mustafa Bey'in Abaza Mehmed'le tekrar karşı karşıya gelmek istemediği ve yeniden kaçmayı başardığı görüyoruz. Buna rağmen, Abaza Mehmed'in kendisi yakalayarak Yozgat'ta hapsedti.⁶⁹ Bu arada kardeşi Süleyman Bey, babası maktul Ahmed Paşa'nın silahdarı Seyfi ve diğer aile üyeleri de İstanbul'a kaçtıysa da Abaza Mehmed bunların da iadesini temin etmeyi başardı.⁷⁰

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere, Abaza Mehmed'in çabalarıyla Çapanoğlu ailesi bir anda darmadağın olmuştu. Özcan Mert, daha önce bahsedildiği şekilde, Ahmed Paşa ve Mehmed Ağa arasında kişisel husumet bulunduğunu öne sürmüştür.⁷¹ Ahmed Paşa hakkındaki şikayetlerde ve sonrasında idam edilmesinde Abaza Mehmed'in etkisine dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Dolayısıyla, en azından eldeki verilere bakarak bu husumeti kesin şekilde kabul etmemiz mümkün değil. Bununla beraber kendisinin Paşa'nın idamı ve sonrasında Paşa'nın ailesinin yaşadığı felaketten fayda sağladığı kesindir. Nitekim, Paşa'nın uzun süre elinde tuttuğu Yeniil Voyvodalığına idam söz konusu olduktan kısa süre sonra Abaza Mehmed atandı⁷² ve bu mukataayı bir süre elinde tutmayı başardı.⁷³ Yine kısa süre içinde Bozok Sancağı malikane olarak kendisine verildi.⁷⁴

Devletin gözünden düşmüş ve maddi gücünü kaybetmiş olan Çapanoğlu ailesi ve idam edilen Ahmed Paşa'nın adamları ise bundan sonra tekrar güçlenmek için fırsat beklemeye başladılar. Bununla beraber, Ahmed Paşa tecrübesinden dolayı Abaza Mehmed ile doğrudan karşı karşıya gelmek istemedikleri görülüyor. Mustafa Bey ise kardeşi Süleyman Bey'le beraber daha önce babasının Voyvodalığını yaptığı Mamalu Türkmenleri'ne sığındı.⁷⁵ İki kardeşin bu voyvodalığı geri almak istedikleri ve bu konuda Ahmed Paşa'nın adamlarından Seyfi, Osman ve İsmail'in gayret gösterdiklerini anlıyoruz.⁷⁶ Sonuçta, bu çabaları meyve verdiği ve 1766 senesinde Mustafa ve Süleyman kardeşlere tekrar Mamalu Türkmen Mukataasını malikane olarak almayı başardıkları görülüyor.⁷⁷ Hatırlanacağı gibi bu üç kişiden ikisi Kayseri'de Goniye'li Abaza Mehmed'in konağını Zennecizade ile birlikte basan kişilerdi.

Bu tarihte artık paşa olan Silahşor Abaza Mehmed ise iki seneye yakın Bozok idaresinde bulduktan sonra olaylı şekilde Kayseri'den ayrılan adaşını takiben 1767 senesi başında önce Kayseri⁷⁸ ve bir ay kadar sonra yine adaşını takip ederek Karahisar-ı Sahib mutasarrıflığına atandı.⁷⁹ Ardından önce İçil⁸⁰ sonra ise Bozok ve Karesi sancaklarına mutasarrıf olarak görevlendirildi.⁸¹ 1768 senesi güzünde Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan

⁶³ Mert, *age*, s. 32; Polat, *Süleyman Bey*, s. 64.

⁶⁴ Serkan Polat, "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefatı", *Tarih Okulu Dergisi*, S. VIII/24, 2015, s. 91-92.

⁶⁵ Polat, "Ahmed Paşa", s. 93; BOA, D. BŞM. MHF. d. 12682, s. 1.

⁶⁶ Polat, "Ahmed Paşa", s. 93.

⁶⁷ BOA, C. ML. 747/30415.

⁶⁸ BOA, C. ML. 52/2412.

⁶⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çapan Oğulları", *Belleten*, S. XXXVIII/150, 1974, s. 219.

⁷⁰ Uzunçarşılı, *agm*, s. 219.

⁷¹ Özcan Mert Paşa'nın idamıyla ilgili Abaza Mehmed'in etkili olabileceğine dikkat çekmiştir: Özcan Mert, *age*, s. 32.

⁷² BOA, C. ML. 52/2412; BOA, D. BŞM. MHF. 50/34; BOA, C. ML. 512/20862.

⁷³ BOA, C. ZB. 6/258.

⁷⁴ BOA, C. DH. 22/1097; BOA, C. DH. 62/3068.

⁷⁵ Uzunçarşılı, *agm*, s. 220; Polat, *Süleyman Bey*, s. 67.

⁷⁶ BOA, MD 164, 280/1111.

⁷⁷ Polat, *Süleyman Bey*, s. 67.

⁷⁸ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 188.

⁷⁹ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 163.

⁸⁰ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 452.

⁸¹ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 176.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

ettiğinde Teke ve Karesi sancakları mutasarrıfı bulunduğundan bu sancakların kapı halkı olan 300 askerle harekete geçerek baharda Davud Paşa Sahrasında orduya katılması emredildi.⁸² Kısa süre sonra Paşa'nın ekonomik gücünün artırılması için Karesi Sancağı elinden alınarak yerine daha yüksek gelire sahip Maraş Eyaleti verildi.⁸³ Savaşın fiilen başladığı 1769 bahar aylarında Rusların nereye saldıracaklarına dair bir süre devam eden belirsizlikten sonra düşman tarafından Hotin'in kuşatılmasıyla Hotin Seraskerliğine Rumeli Valisi Mehmed Paşa atandı ve Abaza Mehmed Paşa'nın da derhal buraya yardımcı kuvvet olarak gitmesi emredildi.⁸⁴ Abaza Mehmed Paşa Hotin'in savunulmasında önemli roller oynadı. Örneğin, kale ilk kez kuşatıldığında, düşman kuvvetleri bir süre sonra kuşatmayı bırakarak Osmanlı kuvvetlerinin anlam veremediği şekilde geri çekilmişti. Ardından Rusların Abaza Mehmed Paşa kumandasında 6.000 kişilik bir yardım kuvvetinin Yaş'tan yola çıktığı haberini aldıkları için kuşatmayı kaldırdıkları anlaşıldı. Daha sonra, Abaza Mehmed Paşa Değirmen Boğazı'nda yapılan muharebede Abaza Mehmed Paşa tamamı süvari birliklerinden oluşan askerinin sahip olduğu hız avantajıyla hazinedarı Feyzullah Ağa'yla beraber çevirme harekâtında bulundu. Bu harekatta Osmanlı kuvvetleri düşman topraklarının aralıklı ateşinden yararlanarak Rus mevzilerine ulaşmayı başardı. Böylece, düşman zor duruma düştü. Ardından kaleden gelen destek kuvvetlerinin de yardımıyla Rus ordusunun bozulmasını sağladı.⁸⁵ Vasıf'ın belirttiğine göre beş saat kadar süren bu muharebede Abaza Mehmed Paşa çok sayıda asker kaybetmesine rağmen savaşı bırakmayarak psikolojik üstünlüğün Osmanlı tarafına geçmesinde baş rolü oynadı.⁸⁶ Rumeli Valisi ve Boğdan Seraskeri Abdi Paşa'nın bir adamının sunduğu rapora göre Ruslar çarpışmalarda yaklaşık 2.000 asker kaybetmişti. Bu durum, çarpışmanın şiddetini göstermesi bakımından önemlidir.⁸⁷

Hotin Kalesi'nin savunulmasında Abaza Mehmed Paşa'dan başka birçok komutan bulunuyordu. Örneğin, Karadeniz'in önde gelen ayan ailesinden Canikli Ali Bey de 3.000 askeriyle Hotin'e sevk edilmişti. Bu iki komutan arasında ne zaman ve ne sebeple başladığını bilemediğimiz bir husumet vardı. Hatta, Kesbi'nin belirttiğine göre Abaza Mehmed Paşa Ali Bey'i, Ali Bey ise Abaza Mehmed Paşa'yı fırsat buldukları takdirde idam etmek üzere gizli emirler almışlardı. Ancak, Hotin'e yolculukları sırasında aldıkları emirleri birbirlerine açıklamışlar ve bu emirleri yerine getirmemek üzere aralarında anlaşmışlardı.⁸⁸ Hotin Kalesinin ilk kez Ruslar tarafından kuşatıldığında ve bu kuşatma başarısız olduğunda Abaza Mehmed Paşa ve Canikli Ali Bey Turla Nehrinden karşıya geçerek düşman hazırlıklarını dağıtmaları emredildi.⁸⁹ Bu ısrarlı emirlerin ardından Abaza Mehmed Paşa ve Ali Bey'in nehrin karşısına geçtiği ve düşman tarafından pusuya düşürüldüğünü anlıyoruz.⁹⁰ Harekat sırasında düşmanın düzenlediği pusuda atından bir çukura düşen Ali Bey kendi adamlarından birinin üzerine atlayarak canını feda etmesiyle yaralanarak kurtuldu. Ölmüş adamının altında yaralı halde kaldığında ise Abaza'nın hazinedarı Feyzullah⁹¹ Ali Bey'i çıkararak yedeğindeki atıyla kaleye götürdü.⁹² Vasıf'ın anlatısına göre ise Ali Bey'i Abaza'nın hazinedarı Feyzullah değil Abaza'nın kendisi kurtarmıştır.⁹³ Böylece Abaza Mehmed Paşa ve Ali Bey arasında güven tesis edildi.

Ruslar Temmuz 1769'da Hotin Kalesini tekrar kuşattılar. Bu ikinci kuşatma Abaza Mehmed Paşa'nın da aralarında bulunduğu komutanların maiyetlerindeki askerlerle kaleden dışarı çıkarak yaptıkları saldırıyla savuşturuldu.⁹⁴ Orduda firar hadiseleri o kadar sık karşılaşılan bir durumdur ki, bu harekattan önce komutanlar bir araya gelerek kaçmamak için yemin etmişlerdi.⁹⁵ Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın diğer komutanlarla beraber gösterdiği bu başarı Serdar'ın Padişah III. Mustafa'ya Halep veya Sivas gibi daha büyük bir eyalete atanması için tavsiyede bulunmasını sağladı.⁹⁶ Bu tavsiye gecikmeli olarak yerine getirilmesine rağmen Serasker Mehmed Paşa'nın azledilmesiyle yerine Abaza Mehmed Paşa Hotin Seraskeri atandı.⁹⁷ Ne var ki, Hotin Kalesi bu şekilde

⁸² BOA, MD 167, 6/49.

⁸³ BOA, MD 167, 147/701.

⁸⁴ BOA, TSMA. e. 516/35.

⁸⁵ Adnan Baycar, *Ahmed Cavid Bey'in Müntehabatı (Tahlil ve Tenkitli Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1999, s. 146.

⁸⁶ Nevzat Sağlam, *Ahmed Vasıf Efendi ve Mehasinü'l-asar ve Hakaikü'l-ahbar'ı 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014, s. 332.

⁸⁷ BOA, TSMA. e. 457/10.

⁸⁸ "... bu ihâneti etmemek üzere ta'ahhüd-i levendâne etmişler idi." Ahmet Öğreten, *Mustafa Kesbi İbretnüma-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)*, TTK, Ankara 2002, s. 117.

⁸⁹ BOA, TSMA. e. 330/12; BOA, MD 167, 156/787-789; BOA, MD 167, 166/819.

⁹⁰ BOA, TSMA. e. 517/10.

⁹¹ Daha sonra vezirliğe kadar yükselen Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın hazinedarı Feyzullah Efendi'nin patronu gibi kahraman bir şahsiyet olduğu görülmektedir. Paşasının idam edilmesinden sonra savaşın ilerleyen yıllarında Silistre muhafazasına atanmıştır. Düşmanın burayı kuşatmaya başladığı günlerde şehrin önünde metrislerde görevli olan Kesriyeli Ömer Ağa'nın birliklerinin kaçmaları üzerine sinirlenerek "Şu küffârdan kaçma kaçma ne olmalı, bundan sonra şu hayâtı neylemeli?" diyerek düşmanın üzerine atılarak beş-altısının canını aldıktan sonra düşman tarafından öldürülmüştür: Sağlam, *agt*, s. 532.

⁹² Baycar, *agt*, s. 154-155.

⁹³ Sağlam, *agt*, s. 342-343.

⁹⁴ BOA, TSMA. e. 517/27.

⁹⁵ BOA, TSMA. e. 533/52.

⁹⁶ BOA, TSMA. e. 686/2.

⁹⁷ BOA, TSMA. e. 710/6.

iki kere kuşatmadan kurtarılmakla beraber her tarafı harap olmuştu. Dahası zahire kıtlığı ve kış mevsiminin yaklaşmasından dolayı kalenin neredeyse tüm askerleri firar etmişti. Bu durumda etrafında sadece birkaç asker kalan Abaza Mehmed Paşa da geri çekilmek zorunda kaldı.⁹⁸ Bu şekilde geri çekilmesi kalede asker kalmamasından dolayı normal görülmüş olmalıdır.⁹⁹ Zira herhangi bir ceza almadığı ve Eylül 1769'da Yaş ve Boğdan muhafızı olduğu görülüyor.¹⁰⁰ Dahası geliri önceki mansıplarına kıyasla daha yüksek olan Sivas Eyaletine vali atandığı anlıyoruz.¹⁰¹ Takip eden günlerde Abaza Paşa Yaş'ın Ruslardan kurtarılması için düzenlenen harekatta Yaş Seraskeri Çelebi Mehmed Paşa'nın maiyetine görevlendirildi.¹⁰² Ruslarla yapılan muharebede kapı halkı dağılmış olduğundan ve kendi maiyetinde olması planlanan Boğdan askeri Ruslarla iş birliği yaptığından mağlup olarak İsakçı'ya çekildi.¹⁰³ Bundan sonra ise Kalas'ın muhafazasına atandı. Burada Rusların saldırısı karşısında Canikli Ali Bey'le beraber yürüttüğü üç saatlik savaşta başarılı bir savunma yaptı. Buna rağmen, Boğdan reayasının isyanı yüzünden burayı çok fazla elinde tutamarak geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁰⁴

Yukarıda belirtildiği gibi Abaza Mehmed Paşa Hotin'deki muharebelerde askerinin bir kısmını kaybetmişti. Bir kısmı ise daha sonra firar etmişti. Bundan dolayı fırsat bulur bulmaz kapı halkını yeniden düzenlemek istiyordu.¹⁰⁵ Bu sırada İçel ve Teke Mutasarrıfı olduğundan normal şartlarda askerini bu iki sancakta toplaması gerekliydi. Ancak cephede bulunması sebebiyle söz konusu sancaklara giderek asker toplaması ve baharda orduya dönmesi hem zaman hem de emek açısından zordu. Bu sebeple Tuna etrafından asker yazmayı talep etti ve bu talebine olumlu cevap verildi.¹⁰⁶

1770 senesine gelindiğinde Osmanlı Devleti Boğdan'ın geri alınmasını hedefliyordu. Bundan dolayı düzenlenecek hareketin idaresine Kişinev'de bulunan Kırım Hanı Kaplan Giray atanmıştı.¹⁰⁷ Kaplan Giray'ın maiyetine görevlendirilen çok sayıda komutan içerisinde Abaza Mehmed Paşa'nın da bulunduğu görüyoruz.¹⁰⁸ Han'ın emrindeki bu ordu Rus Ordusu ile Han Tepesi'nde karşılaştı ve iki ordu birkaç gün karşı karşıya beklemeyi tercih etti. Sonrasında Rusların ani saldırısıyla Han'ın ordusu bozgun halde geri çekilmek zorunda kaldı. Vasıf'ın belirttiğine göre bazı kişiler bu yenilgiyi kaplan Giray ve Abaza Mehmed Paşa'nın dirayetsizliğine bağlıyorlardı.¹⁰⁹ Buna rağmen, bozgun halde kaçan ordunun Ruslar tarafından ağır kayıplar alması yine Abaza Mehmed Paşa'nın hazinedarı Feyzullah Ağa'nın gayretleriyle engellenebilmişti.¹¹⁰ Bu muharebeden sonra düzensiz bir şekilde geri çekilerek Serdar-ı Ekrem İvazzade Halil Paşa emrindeki orduya gelen Abaza Mehmed Paşa Kartal Muharebesinde ordunun sağ kolunda miri levent askeriyle görevlendirildi. Bu savaşta da Han Tepesi'ndeki muharebe olduğu gibi karşıda bulunan düşmanın hücumu hazırladığı bilinmesine rağmen daha ilk saldırıda Osmanlı Ordusu dağıldı. Abaza Mehmed Paşa, hazinedarı Feyzullah Ağa ile beraber bulunduğu kanatta paniğe kapılarak firar etmeye başlayan askerlerin kaçmasını engellemeyi başarmasına rağmen hafif düşman toplarının menzile girmesiyle bu askerler kaçmak zorunda kaldı. Sonuçta, Osmanlı Ordusu büyük bir hezimet yaşarken düşmanın baskısı sonucu Tuna'da oluşan izdihamı gören Abaza Paşa İsmail tarafına geçti. Kendisi kaleye geldiğinde Kartal Muharebesinden kaçan 20.000 asker İsmail'e sığınmış durumdaydı.¹¹¹ Ancak, askerler arasında tam bir panik yaşanıyordu. Dolayısıyla ne Kırım Hanı ne de diğer komutanlar Rusların saldırısına direnmeyi akıllarından bile geçirmeden kaçmayı tercih ettiler. Durumla ilgili yazılan bir raporda Abaza Paşa'nın da emrinde sadece bir adamının kaldığı ve onunla beraber orduya geldiği belirtilmektedir.¹¹² Yanındaki bu kişi muhtemelen en sadık adamı ve hazinedarı Feyzullah Ağaydı.

Kartal Muharebesinden sonra alınan yeni savunma tedbirlerinin bir parçası olarak Abaza Paşa Hırsova muhafazasına atandı.¹¹³ Ancak Serdar Siahdar Mehmed Paşa'nın padişah III. Mustafa'ya yazdığı telhiste belirtildiği şekilde Abaza Paşa'nın kapı halkı yine dağılmıştı.¹¹⁴ Bundan dolayı, Paşa'nın maddi gücünün artırılması için Aksaray Sancağıyla beraber Karaman Eyaleti kendisine verildi.¹¹⁵ Kısa süre sonra ise Silistre

⁹⁸ "... Vezir Abaza Paşa ile Hotin Ağasının ancak beşer altışar âdemleri kalup, anlar dahi havf-i can ile kaladan gürizan oldular ...": Sağlam, *agt*, s. 356.

⁹⁹ "... derûn-ı kal'ada insân değıl hayvanât dahi kalmadığından ...": Baycar, *agt*, s. 184.

¹⁰⁰ BOA, MD 168, 17/64; BOA, MD 168, 22/81; BOA, MD 168, 22/82; Muharrem Saffet Çalışkan, *Vekayinüvis Enveri Sadullah Efendi ve Tarihinin I. Cildinin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774)*, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara, İstanbul 2000, s. 83.

¹⁰¹ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 204.

¹⁰² BOA, MD 168, 33/128.

¹⁰³ BOA, TSMA. e. 497/56; Baycar, *agt*, s. 186-187.

¹⁰⁴ BOA, TSMA. e. 685/21.

¹⁰⁵ BOA, C. AS. 54/2533.

¹⁰⁶ BOA, C. AS. 65/3079.

¹⁰⁷ Sağlam, *agt*, s. 390.

¹⁰⁸ BOA, C. AS. 730/30606.

¹⁰⁹ Sağlam, *agt*, s. 392.

¹¹⁰ Sağlam, *agt*, s. 393.

¹¹¹ BOA, TSMA. e. 329/9.

¹¹² BOA, TSMA. e. 814/16.

¹¹³ Sağlam, *agt*, s. 410.

¹¹⁴ BOA, TSMA. e. 519/38.

¹¹⁵ BOA, C. DH. 234/11666.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

ahalisinin ricasıyla buranın muhafazasına tayin edildi.¹¹⁶ Ancak, bu atamanın hemen ardında Abaza Paşa'nın aniden tüm görevlerinden azledildiği ve vezaretinin kaldırıldığı görülüyor. İlgili fermanla kendisinin başarı gösteremediği ve muharebelerde kaçarak askerinin bozulmasına sebep olduğu belirtilmiştir.¹¹⁷ Abaza Paşa'nın bu suçlamalar hakkında ne düşündüğüne dair bilgi yoktur. Ancak bir süre için mektupçuluğunu yürüten¹¹⁸ ve doğal olarak yakınında bulunan Vasıf Efendi'nin belirttiğine göre Paşa başarısız olduğunu kabul etmişti.¹¹⁹ Bununla beraber, kısa süre önce Silistre'ye atandığına dair yazılan fermanla ne kadar başarılı bir komutan olduğundan bahsedilerek Paşa'nın övülmüştü.¹²⁰ Dolayısıyla, hükümetin Abaza'ya olan tavrında bir tutarsızlık ve büyük bir değişim söz konusuydu. Yine Vasıf'ın belirttiğine göre Paşa Köstendil'e gitmek üzere harekete geçtiğinde yolda Kırım Hanı ile karşılaştı. Abaza Paşa'nın üzüntülü halinden etkilenen Kırım Hanı Serdar Silahdar Mehmed Paşa'ya yazdığı bir mektupla Paşa'nın affını rica etti.¹²¹ Han'ın bu ricası kabul edilerek Abaza Mehmed Paşa'nın sürgün edildiği Köstendil'e mutasarrıf atanmasına karar verildi.¹²² Aradan yaklaşık 10 gün geçtikten sonra Kale-i Cedid muhafazası şartıyla Kefe Valiliğine atandı.¹²³ Bir süre sonra Bozok Sancağı buna ilave edildi.¹²⁴ Bu süreçte Paşa'nın azli, affı, Köstendil'e atanması ve Kale-i Cedid'e tayini toplam iki ay sürmüştür. Buna bakarak Devletin aslında onu cezalandırmak istemediği sadece gayretlendirmeyi amaçladığı sonucuna ulaşabiliriz. Yeni görevi için hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz harekete geçen Abaza Mehmed Paşa 1771 Nisan ayının başında Şumnu'ya ulaşarak kendisini Kırım'a götürmek üzere bir gemi ayarlanmasını istedi.¹²⁵ Yazışmalardan söz konusu geminin hazırlanmasının en az bir ay sürdüğü anlaşılıyor.¹²⁶ Ayrıca, Paşa'nın sadece bir gemi talep etmesinden yanında çok fazla asker olmadığı sonucuna ulaşıyoruz. Abaza Mehmed Paşa adaya ulaştığında Ruslar'ın adayı işgali tamamlamış olduklarını görerek “*yüz yirmi ademle bir iklimi feth idecek değilim*” diyerek bulunduğu gemiden inmedi ve doğrudan Sinop'a geçti.¹²⁷ Bu durum derhal Canikli Ali Bey tarafından İstanbul'a bildirildi.¹²⁸ Sonuçta, Ali Bey'e Abaza Mehmed Paşa'yı idam etmesi için ferman yazıldı ve bu görev kısa süre içerisinde yerine getirildi.¹²⁹

Abaza Mehmed Paşa gibi cürekâr bir savaşçının idamının ve bunun Canikli Ali Bey tarafından yerine getirilmesinin dönemin yazarları tarafından hoş karşılanmadığını anlıyoruz. Zira, Tarih-i Silistre'nin yazarı Mahmud Sabit, Abaza Mehmed Paşa'nın kahramanlığına vurgu yapar. Sonrasında, önceki yıllarda Canikli Ali Bey'in idamı için Abaza'ya ferman gönderildiğini ancak Abaza'nın bu emri yerine getirmeyip Ali Bey'i hem idamdan hem de Hotin'deki çatışmalar sırasında düşmandan kurtardığını hatırlatır. Dahası, Ali Bey'in Abaza'nın idam edilmesinde Paşa'ya ihanet ettiğini ekler. Sonra “*dost görünen düşmanlardan sana sığınırım*” diyerek dua eder. Ayrıca Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa'nın Abaza'yı onurlandırmak için “*aslan yuvası boş kalmamalıdır*” diyerek Paşa'nın hazinedarı Feyzullah Ağa'ya vezaret verdiğini ifade eder.¹³⁰ Abaza Mehmed Paşa'nın idamı konusunda Şemdanizade ise Hotin'de Paşa'nın Ali Bey'in hayatını kurtarmasını hatırlatır sonra ise “*iyilik ettiğin kişinin kötülüğünden sakın*” hadisini hatırlatarak Ali Bey'in Paşa'ya ihanet ettiğini ileri sürer.¹³¹ Ne var ki, Canikli Ali Bey'in istese bile Abaza'nın idamını engellemekte başarılı olup/olamayacağı şüphelidir.

4. İki Abaza Paşanın Savaşta Ekonomik Durumlarına Dair

İki Abaza Mehmed'den özellikle Silahşor unvanıyla ele aldığımız paşa savaşta gösterdiği cesaretle bilinen ve harp tecrübesi herkes tarafından kabul gören bir komutandı. Bundan dolayı, kendisi zaman zaman üstlerini açıkça eleştirmekten çekinmemiş hatta onlarla münakaşa etmiştir. Örneğin, Hotin savunması esnasında kurulan bir meşveret meclisinde Hotin Seraskeri ve Rumeli Valisi Mehmed Paşa katılımcılara yardım kuvvetlerinden haber gelmediğini söyleyerek ne yapılması gerektiğine dair fikirlerini sorduğunda, Abaza Mehmed Paşa kendisinin harp tecrübesinden bahsederek savaşmaya devam edilirse düşmanı yeneceklerinden emin olduğunu ifade etti. Paşa'nın açık teklifinden hoşlanmayan Serasker ise kendisinin saraydan yetişme, Rumeli Valisi, Serasker ve padişahın damadı olduğunu söyleyerek Abaza'yı hadsizlikle suçladı. Bunun üzerine, sinirlenen Abaza Mehmed Paşa ertesi gün yapılacak harekatta çarha yani öncü birlik olma görevini yürütmeyi reddetti. Yerine çarhacı atanan Ahıskalı

¹¹⁶ BOA, MD 168, 257/1031.

¹¹⁷ BOA, MD 168, 270/1077.

¹¹⁸ Mücteba İlgürel, “Vasıf Ahmed Efendi”, *DİA*, C. XLIII, İstanbul 2012, s. 535; Sağlam, *agt*, s. LVIII.

¹¹⁹ Sağlam, *agt*, s. 423-424.

¹²⁰ “... *tiynetinde merkûz olan cevher-şecâa't ve hamîyyet muktezâsınca küffârdan ahz-ı intikâmde ve muhâfaza-i bilâd ve i'bâdda sende nice güne mesâi'-i cemile matlûb ve memûl-ı hümayûnum olub ...*”: BOA, MD 168, 257/1031.

¹²¹ Sağlam, *agt*, s. 433.

¹²² BOA, MD 168, 291/1199.

¹²³ BOA, MD 168, 291/1199 Der-kenar; İlgürel, “Abaza Mehmed Paşa”, C. I, s. 11.

¹²⁴ Devlet Arşivleri, *16 Numaralı Tahvil Defteri*, s. 213.

¹²⁵ BOA, C. AS. 213/9102.

¹²⁶ BOA, C. AS. 1103/48785; BOA, AE. SMST. III. 324/26080.

¹²⁷ Çalışkan, *agt*, s. 250.

¹²⁸ BOA, TSMA. e. HAT. 8/262.

¹²⁹ Rıza Karagöz, *Canikli Ali Paşa*, TTK, Ankara 2003, s. 35.

¹³⁰ Okan Büyüktapu, *Mahmud Sabit-Tarih-i Silistre*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 103.

¹³¹ Aktepe, *age*, C. II B, s. 73.

HAMİT KARASU

Hasan Paşa savaş esnasında dirayet gösteremeyince Serasker hatasını kabul etmek zorunda kaldı ve Abaza Mehmed Paşa ile tartışarak onun küsmesine sebep olduğu için pişmanlığını dile getirdi. Yine Hotin’de yaşanan olayları anlatan Şemdanizade de Serasker’in Hotin savunmasında en büyük hatasının tüm askerlerin gıpta ile baktığı Abaza Paşa’yı küstürmesi olduğunu savunur.¹³² Arşiv belgeleri de Mehmed Paşa’nın düşmana saldırma konusunda çekingen davrandığını bizlere gösteriyor. Hotin’deki durumu ve Serasker Mehmed Paşa’nın tutumunu padişaha bildiren bir raporda Mehmed Paşa’nın kaleden çıkmayı reddettiği, 28 gün boyunca kalede kalmasının asker arasında çeşitli dedikodulara sebep olduğu ve askere söz geçirmekte zorlandığı belirtiliyor.¹³³ Mehmed Paşa’nın bu başarısız idaresi kısa süre içinde seraskerlikten azledilmesine ve yerine Abaza Paşa’nın atanmasına sebep oldu. Anlaşılacağı gibi Abaza Mehmed Paşa’nın savaş tecrübesi ve bilgisi herkesçe biliniyor ve kabul görüyordu. Buna rağmen, Paşa’nın bu vasfı başarılı olması için her zaman yeterli değildi. Zira, çeşitli görevlerde bulunduğu savaş hattında birden fazla defa mali sorunlarla karşılaştı. Ancak, Silahşor Abaza Mehmed Paşa’nın yaşadığı mali sorunlar kendisine özgü değildi. Zira adaşı Goniye’li Abaza Mehmed Paşa’nın da benzer sorunlar yaşadığını görüyoruz. Osmanlı Hükümetinin paşaların bu darlığına bulduğu çözüm onları daha yüksel gelirli mansıplara veya birden fazla mansıba atamaktı.

Tablo 1. Abaza Mehmed Paşaların Görev Yaptıkları Eyalet ve Sancaklar¹³⁴

Goniye’li Abaza Mehmed Paşa			Silahşor Abaza Mehmed Paşa		
Görev Yeri	Atama Tarihi	Kaynak	Görev Yeri	Atama Tarihi	Kaynak
Goniye Sancağı	4 Temmuz 1756 (8 L 1169)	s. 375	Bozok Sancağı	25 Temmuz 1765 (6 S 1179)	s. 212
Goniye Sancağı	22 Haziran 1757 (4 L 1170)	s. 375	Bozok Sancağı	18 Mart 1766 (6 L 1179)	s. 212
Goniye Sancağı	11 Haziran 1758 (4 L 1171)	s. 375	Bozok Sancağı ilhaken Kayseri Sancağı	5 Şubat 1767 (2 N 1180)	s. 188
İçil Sancağı	22 Kasım 1759 (1 R 1173)	s. 225	Karahisar-ı Sahib Sancağı	6 Mart 1767 (5 L 1180)	s. 163
Karahisar-ı Sahib Sancağı	20 Mart 1760 (2 Ş 1173)	s. 163	İçil Sancağı	21 Aralık 1767 (29 B 1181)	s. 452
Goniye Sancağı ve ilhaken Karahisar-ı Sahib Sancağı	15 Mayıs 1761 (10 L 1174)	s. 375	Bozok Sancağı ilhaken Karesi Sancağı	27 Eylül 1768 (15 Ca 1182)	s. 176
			Teke Sancağı ilhaken Karahisar-ı Sahib Sancağı		s. 157
Goniye Sancağı ve ilhaken Karahisar-ı Sahib Sancağı	29 Nisan 1762 (5 L 1175)	s. 375	Bozok Sancağı ilhaken Teke Sancağı	7 Mayıs 1769 (1 M 1183)	s. 213
			Maraş Eyaleti ilhaken Teke Sancağı	27 Mayıs 1769 (21 M 1183)	s. 217
Goniye Sancağı	24 Nisan 1763 (10 L 1176)	s. 375	Sivas Eyaleti	22 Eylül 1769 (22 Ca 1183)	s. 204
Goniye Sancağı	8 Nisan 1764 (6 L 1177)	s. 375	İçil Sancağı ilhaken Teke Sancağı	25 Aralık 1769 (26 Ş 1183)	s. 226
Kayseri Sancağı	1 Nisan 1765 (9 L 1178)	s. 188	Karaman Eyaleti ilhaken İçil Sancağı	15 Ekim 1770 (24 C 1184)	s. 181

¹³² Aktepe, *age*, C. II A, s. 5-6

¹³³ BOA, TSMA. e. 710/6.

¹³⁴ Aksi belirtilmediği sürece tablodaki sayfa numaraları şu kaynağa aittir: Devlet Arşivleri Başkanlığı, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792-16 Numaralı Tahvil Defteri*, İstanbul 2019.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

Karahisar-ı Sahib Sancağı	11 Ocak 1766 (29 B 1179)	s. 163	Köstendil Sancağı	25 Ocak 1771 (8 L 1184)	s. 54
Karahisar-ı Sahib Sancağı	6 Mart 1767 (5 L 1180)	s. 163	Kefe Eyaleti	9 Şubat 1771 (23 L 1184)	s. 136
Goniye Sancağı	2 Mart 1767 (1 L 1180)	C. DH. 11204	Kefe Eyaleti ilhaken Bozok Sancağı	16 Nisan 1771 (1 M 1185)	s. 213
Amasya Sancağı	20 Temmuz 1767 (22 S 1181)	s. 211			
Ankara Sancağı	28 Temmuz 1768 (13 Ra 1182)	s. 167			
Bender Sancağı ve ilhaken Sultanönü Sancağı	24 Temmuz 1769 (20 Ra 1183)	s. 137 s. 161			

Tablodan anlaşılacağı gibi özellikle savaş yıllarında Osmanlı Devleti bu iki paşaya birden fazla sancak veya bir eyalete ilave olarak bir sancak vererek onların savaş yıllarındaki masraflarını karşılayabilmelerini umuyordu. Bundan dolayı, her iki Abaza Mehmed'in birçok mansıba atandığı görülüyor. Örneğin, Goniye Abaza Mehmed Paşa uzun süre Goniye Sancağı mutasarrıfı bulduktan sonra 1764 senesinde atandığı Kayseri mutasarrıflığının ardından vefat ettiği 1769 senesine kadar yedi farklı sancağa atandı. Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın durumu da farklı değildir. Bozok Sancağına atandığı 1765 senesinden idam edildiği 1771 senesine kadar 17 kere görev yeri değiştirildi. Ne var ki, paşaların birden fazla mansıba atanmaları acil nakit ihtiyaçlarını karşılamada her zaman yeterli olmadı. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi Silahşor Abaza Mehmed'in Kale-i Cedid muhafızlığıyla Kırım'a sevk edildiğinde gelir elde edebilmesi için kendisine Bozok Sancağı da verilmişti. Buna rağmen, Şemdanizade'nin belirttiğine şekilde Silahşor Abaza Mehmed Paşa Serdar'dan borç istemek zorunda kaldı. Goniye Abaza Mehmed Paşa da benzer sorunlarla karşılaştı. Bender muhafızlığına atandıktan bir sene kadar sonra devlete başvurarak gelirlerinin yeterli olmadığını belirten bir arz sundu. Bunun üzerine, kendisine 10.000 kuruş geliri olan bir has tayin edildi. Ancak, Boğdan'ın Ruslar tarafından işgalinden dolayı bu gelir toplanamayınca bu sefer kendisine Sultanönü Sancağı verildi.¹³⁵ Bu mansıba atanmasından sonra kapı halkını tamamlaması için gönderilen fermada ordudaki diğer paşalar gibi kapı halkının hem eksik olduğu hem de mevcut askerlerinin gerekli vasıfta olmadığı belirtiliyordu.¹³⁶

Paşaların geliri yüksek mansıplara atanmalarına rağmen masraflarını karşılayamamaları paşaların bu yüzyılda gelirlerinin temeli olan *imdâd-ı hazeriyye* ve *imdâd-ı seferiyye* vergileri ile ilgili görülmektedir. 1717 senesinde yürürlüğe konulan bu vergiler, tımar sisteminin yavaş yavaş uygulandığı alanın daralması ve yerine iltizam ve malikane sistemlerinin uygulanmasıyla gelirleri azalan eyalet ve sancak yöneticilerinin barış döneminde dairelerini ve savaş yıllarında kapı halkı kurabilmeleri için tasarlanmıştı.¹³⁷ Ancak, imdadiyye vergileriyle ilgili sorun bu vergilerin paşalara gerektiğinde hemen nakit kaynak sağlayamamasından kaynaklanıyordu. Çünkü, bu vergilerden barış zamanında toplanan *hazeriyye* üç taksit ve savaş zamanında toplanan *seferiyye* vergisi ise senede tek taksit olarak tahsil ediliyordu.¹³⁸ Dolayısıyla, vergi toplanma tarihinden önce paşanın nakit ihtiyacı varsa bunu ancak borç alarak çözebiliyordu. Örneğin, Silahşor Abaza Mehmed Paşa İsmail muhafazasında bulunduğu esnada kapı halkını yeniden düzenlemesi gerektiği için hazineden 5.000 kuruş borç almak zorunda kalmıştı.¹³⁹ Daha sonra ise yaklaşık 25.000 kuruş borç aldığını görüyoruz. Zira Kırım Hanı Kaplan Giray'ın maiyetine görevlendirildiğinde önce 1.000 asker tahrir etmesi düşünülmüş ve sonradan bu sayının 500'e düşürülmesi kararlaştırılmış olmalıdır. Zira ilgili hükümde belirtilen sayının üzeri çizilerek yeni sayı üste eklenmiştir.¹⁴⁰ Anlaşılacağı gibi, merkezi hükümet paşaların özellikle savaş zamanlarında yaşadığı darlığın farkındaydı ve hazine kapı halklarını finanse etmekte zorlanan paşalara borç vermekte her zaman açıktı. Bununla beraber, savaş yıllarında Hazinesinin de borç verme kapasitesi sınırlıydı. Doğal olarak, paşaların her borçlanma talebi kabul görmüyordu. Örneğin, Silahşor Abaza Mehmed Yenikale'ye gönderilirken böyle bir durum yaşandı. Bununla ilgili

¹³⁵ BOA, C. AS. 59/2764, s. 7.

¹³⁶ BOA, C. AS. 59/2764, s. 5.

¹³⁷ Tayfun Ulaş, *The İmdadiyye Taxes in the Ottoman Finance*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018, s. 41-42.

¹³⁸ Tayfun Ulaş, "XVIII. Yüzyıl Maliyesi'nde İmdadiyye Uygulamaları", Ed. Kenan İnan-Miraç Tosun-Deniz Çolak, *CİEPO 22*, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2018, s. 646.

¹³⁹ BOA, TS. MA. e. 395/77.

¹⁴⁰ BOA, C. AS. 730/30606.

bilgileri Şemdanizade'den öğreniyoruz. Tokat naipliği için yolu üzerindeki Sinop'tan geçerken Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın burada bulunduğunu öğrenen Şemdanizade adı savaş firarisine çıkmış bu komutanı ziyaret etmeye karar verdi. Paşayla yaptığı görüşmede kahramanlığıyla meşhur olmasına rağmen neden savaşmadan Sinop'a geçtiğini kendisine sorduğunda şu cevabı aldı: Serdar'dan asker yazmak için gerekli meblağı talep etmesine rağmen bu talebi reddedilmişti. Bu durumda az sayıda askerle Kırım'a ulaşan Silahşor Abaza Paşa esir edilerek saltanat namusunu yere düşürmek istemedi ve bu yüzden görev yerini terk ederek Sinop'a geçti.¹⁴¹ Anlaşılacağı gibi paşaların acil nakit ihtiyacını gidermek için son seçenek borç almaktı. Ancak, bu seçenek her zaman ulaşılabilir değildi.

Savaş yıllarında iki paşanın artan masrafları ve bundan dolayı hazineden yaptıkları borçlanmanın her iki paşanın vefat ettikleri sırada hazineye borçlu durumda kalmalarına sebep olduğunu görüyoruz. Bilindiği üzere, vefat eden paşaların muhalefatlarının çıkarılarak öncelikli olarak devletin alacaklarının tahsil edilmesi genel bir uygulamaydı. Buna rağmen, Gonyeli Abaza Paşa'nın muhalefatına dair belge arşivde bulunmamıştır. Bundan dolayı, Paşa'nın hazineye borçlu olmadığı düşünülebilir. Bununla beraber, Paşa'nın vefatından yaklaşık dört sene sonra hazineye borçlu paşaların isimlerinin kaydedildiği bir belgede Gonyeli Abaza Mehmed'in hazineye 3.000 kuruş borcunun bulunduğu bilgisi mevcuttur.¹⁴² Bu borcuna rağmen neden muhalefatının çıkarılmadığına dair hiçbir bilgi yoktur. Silahşor Abaza Paşa'nın ise hazineye olan borcu bir hayli fazlaydı. Vasıf'ın belirttiğine göre Paşa'nın görevinden azledildiği sırada hazineye olan borcu 600 keseye ulaşıyordu.¹⁴³ Bu sebeple idamının hemen ardından muhalefatının çıkarılması ve alacaklarının tespit edilmesi emredildi.¹⁴⁴ Sonuçta, tespit edilen malları satılarak 76.637 kuruş gelir elde edildi.¹⁴⁵ Bu meblağdan Hazine'ye olan 35.000 kuruşluk borç düşülerek¹⁴⁶ kalan miktar Paşa'nın diğer borç aldığı kişilere dağıtıldı.¹⁴⁷

Bu iki paşanın yaşadığı ekonomik zorlukların dönemin paşaları tarafından da yaşandığını varsayabiliriz. Zira aynı savaşta birçok paşa Hazine'den borç almak zorunda kalmıştı. Bununla beraber, saraydan ve paşa kapılarından yetişme devlet adamlarının aksine ekonomik olarak daha rahat bir durumda olan ve böylece, kendilerine verilen görevleri daha rahat şekilde yerine getiren diğer bir grup vardı. Paşalarla rekabet eden ve ayan kökenli bu gruba mensup olanların iki Abaza Paşa ile yolları kesilmiş olanlarına baktığımızda bu durum net şekilde görülmektedir. Gonyeli Abaza Mehmed Paşa'ya Kayseri'deki görevi sırasında sorun çıkaran Zennecizade es-Seyyid Mehmed mütevazi bir ayan olmasına rağmen masrafları tamamen kendisi tarafından karşılanmak üzere 1772 senesinde 150 süvari toplayarak cepheye gelmekle görevlendirildi. Bu sırada kendisine Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşılığı unvanı verildi. Sonra da Hacıoğlu Pazarı nüzul emini olarak atandı. Takip eden sene bu görevi yürütürken vefat etti. Anladığımız kadarıyla, kendisinin devlete veya özel şahıslara ciddi bir borcu yoktu. Borcu olup olmadığına dair çeşitli kalemlere yazı yazılarak bilgi istendi.¹⁴⁸ Sonuçta iltizamında bulunan mukataa ve cizye iltizamından ödeyeceğinin olduğu tespit edildi. Mehmed Ağa'nın bu borcunun ödenmesi şartıyla mal varlığı müsadere edilmeyerek ailesine terk edildi.¹⁴⁹ Kendisinden sonra ise Kayseri Mütesellimliği oğlu es-Seyyid Mustafa tarafından yürütülmeye devam etti.¹⁵⁰ Böylece, ailenin en azından bir süre için yerel güç olarak devam etmesi mümkün oldu.

Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın rekabet ettiği Çapanoğulları ise önce Paşa'nın başka bir sancağa atanması ve sonra 1768'de savaşın başlamasıyla yeniden güçlenmek için fırsat buldular. Aynı sene içerisinde Ahmed Paşa'nın oğlu Mustafa Bey Bozok Mütesellimliğine getirildi. 1770 senesinden itibaren Çapanoğlu Mustafa Bey hükümetin savaşla ilgili birtakım taleplerini karşıladı ve iki sene içerisinde 2.000 asker tahrir etti. Sonuçta, bu hizmetleri 1773 senesinde Bozok Mutasarrıfı atanmasıyla meyvesini verdi.¹⁵¹ Silahşor Paşa'nın diğer bir husumetlisi olan Canıklı Ali Bey ise yukarıda belirtildiği gibi 1768'te başlayan savaşta aktif görev almıştı. Hatta bir ara Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın emrinde görev yaptı. 1770 senesine gelindiğinde İsmail Kalesinin savunmasıyla görevlendirilmesine rağmen izinsiz şekilde memleketine döndü. Böylece asi durumuna düşmesine ve mal varlığının müsadere edilmesine rağmen bir süre sonra hükümetle arasını düzeltmeyi başardı ve daha önce hayatını kurtaran eski hasmı Silahşor Abaza Mehmed Paşa'yı Sinop'ta idam etti.¹⁵² Savaşın sonuna doğru Kırım'ın kurtarılması için düzenlenmesi planlanan hareketin komutanı olarak Kırım Seraskeri atandı. Bu göreve atanmasında sahip olduğu mali kaynakların genişliği ve asker toplama becerisinin oynadığı rol büyüktür.

¹⁴¹ Aktepe, *age*, C. II B, s. 73-74.

¹⁴² BOA, TS. MA. e. 1145/41.

¹⁴³ Sağlam, *agt*, s. 423.

¹⁴⁴ BOA, C. ML. 448/18106; BOA, AE. SMST. III. 343/27655.

¹⁴⁵ BOA, TS. MA. e. 230/6.

¹⁴⁶ BOA, TS. MA. e. 1088/7, s. 6.

¹⁴⁷ BOA, TS. MA. e. 1088/7, s. 5.

¹⁴⁸ BOA, C. ML. 737/30063.

¹⁴⁹ BOA, AE. SABH. I. 273/18363.

¹⁵⁰ Karasu, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 67-70.

¹⁵¹ Karasu, *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı*, s. 190-191.

¹⁵² Karasu, *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı*, s. 199-200.

SONUÇ

Literatürde hakkında çok fazla bilgi bulunmayan ve bazen birbiriyle karıştırılan XVIII. yüzyılın iki Abaza Mehmed paşası Osmanlı Devleti'nin birçok eyalet ve sancağında görev yapmışlardır. Bu durumun bu iki paşanın mali durumlarını zayıflattığı görülmektedir. Uzun süre Goniye mutasarrıflığında bulunduğu için "Goniyeli" olarak ele aldığımız Abaza Mehmed Paşa bu sancaktan sonra artarda çeşitli sancaklara atanmıştır. Bu atamalardan bazıları savaş yıllarında paşanın gelirinin artırılması amacıyla yapılmıştır. "Silahşor" olarak ele aldığımız adaşı Abaza Mehmed ise vezir olarak başladığı Bozok Sancağından sonra benzer şekilde çok sayıda sancağa atanmıştır. Onun bazı atamaları da gelirlerinin artırılması için yapılmıştır. Nitekim, Silahşor Abaza Mehmed'in adaşına kıyasla savaş yıllarında aktif çatışmalara daha fazla katılmış olmasından dolayı iki kere kapı halkı dağılmış ve yeniden kapı halkı kurmak zorunda kalmıştır. Ne var ki, yeni mansıplara yapılan atamalar paşaların mali güçlerinin artırılması için yeterli olmamıştır. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin savaş yıllarında paşaların savaştaki etkinliklerini kaybetmemeleri için daha yüksek gelirli yeni mansıplar verilmesine ilave olarak borçlanmalarının önünü açtığı da görülmüyor. Sonuçta, her iki paşa hazineden farklı miktarlarda borç almışlardır. Ne var ki, Osmanlı Devleti'nin paşaların savaşçı güçlerini canlı tutmak için uyguladıkları bu yöntemlere rağmen her iki paşa da borçlu olarak vefat etmiştir. Hatta, Silahşor Abaza Mehmed yeterli paraya sahip olmadığından görev yerine gitmekten imtina etmiştir. Bu sebeple kendisi idam ve mal varlığı müsadere edilmiş ve Hazinenin ve diğer borç verenlerin alacakları bu şekilde tahsil edilmiştir. Şemdanizade'nin anlatımına bakılırsa Silahşor Abaza Mehmed Paşa'nın savaşta gösterdiği gayrete rağmen düştüğü zor durum ve daha sonra başına gelenler o günlerde bir çeşit deyim haline gelmiştir. Bazı gayretli komutanlar savaşta daha fazla çaba göstermek istemelerine rağmen başarısız olmaları durumunda takdir edilmeyecekleri, dahası her şeylerini kaybedeceklerini düşünmüşler ve çekingen davranmışlardır. Bu durumu kullandıkları şu sözlerle ifade etmişlerdir: *Abaza Mehmed Paşa gibi mâ-melekim fedâ olur ve Abaza gibi tekdîr ederler.*¹⁵³

Bu iki paşanın zaman zaman rekabet etmek zorunda kaldıkları ayanların durumuna baktığımızda ise farklı bir durumla karşılaşmaktayız. Abaza paşalarla rekabete giren üç ayan ailesi yaşadıkları felakete rağmen yeniden toparlanabilmişlerdir.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It seems that some statesmen and commanders from Abkhazia, which was the first region to come under Ottoman rule in the Caucasus, worked in government service. The most famous and the most mentioned of those in the Ottoman historiography, who are commonly known for their bravery, is without a doubt Abaza Mehmed Pasha who rebelled in the 17th century. His two colleagues with the same name in the 18th century served the Ottoman Empire and perished during the Russo-Turkish War of 1768-1774, one of them in peace and the other by being executed. Unfortunately, there is very little information about these two Abaza Mehmed pashas unlike that of 17th century. Moreover, it seems that they are confused with one another in previous studies on the era. Although there is not so much information available on the early life of these governors/commanders who went into service of the Court or joined pashas' entourage coming out of distant parts of the Empire it seems that they began to entered historical sources more and more by taking higher rank duties. This situation enables us to get more information about their official careers.

Methodology

In this study, career of these Abaza Mehmed pashas will be dealt with. Main source of the study are documents produced by central bureaucracy. Besides, some reports from local judges help us understand situations in local where the two pashas had positions. Benefitting from these sources, this article will shed light on the hardships during their peripheral and frontal duties.

Abaza Mehmed Pashas as Governors and Commanders

We can split both of these pashas' career into two parts as governorship and commandership. It is known that it was difficult to rule in the name of the central government before the centuries the Industrial Revolution in which transportation and communication facilities were limited. This difficulty even increased in the 18th century in which ayans had an unofficial say in local governance and even in general politics at the end of the century. This situation led to rivalry between governors and ayans who are unofficial local authority time to time. Both of the pashas had to struggle against the local authorities in different ways. One of them was ordered to punish Çapanoğlu Ahmed Paşa of Yozgat. And the other had do protect his official authority as a governor in Kayseri against a group of ayans led by Zennecizades. The rivalry between ayans and pashas sometimes reached to the

¹⁵³ Aktepe, *age*, C. II B, s. 67.

point that shaped a feud which followed to the last day of their lives. Assorted documents on these rivalries can give us information on how things go in the Ottoman periphery, how the government set its authority in the local and what attitude the government had against this rivalry in this century.

Their military career as commanders constitutes last years of their lives because both of them died during the war. Especially, Silahşor Abaza Mehmed Pasha was very active in several conflicts. As for Gonyeli Abaza Mehmed Pasha, he was the guard of a castle. But the biggest task of these pashas had to overcome were not these military tasks. In the years of 1768-1774 Russo-Turkish War, they had to overcome a lot of financial issues other than frontal duties. No doubt it played a big role in their military success/unsucces if these two pashas had enough income. Especially, the effort Silahşor Abaza Mehmed Pasha showed to keep his entourage around him or to build a new one when necessary and the support or nonsupport the government gave him is very important to understand the difficulties statemen and commanders of the period went through. To finance pashas' these military expenses the government kept assign them to governorships with larger incomes. But discontinuity of income time to time forced them to leave the front. Situations like this help us understand financial potential that pashas had in the 18th century in the case of Abaza Mehmed pashas.

Interestingly, it seems that the feud between pashas and ayans continued in warfare. Moreover, both pashas and ayans sought an opportunity to make a move on each other. When the occasion came out Silahşor Abaza Mehmed Pasha did not use it. However, Ali Bey of Canikli family, a powerful ayan family of central Black Sea region, did not hesitate to kill him in the name of the Sultan. Gonyeli Abaza Mehmed Pasha died peacefully on duty. It was very common for the government to confiscate his property when a state official died or was executed. Accordingly, the government was quick to confiscate Silahşor Abaza Mehmed Pasha's all property because it was general practice and more importantly, he borrowed a big amount of money more than once. Although, there is document that says the property of Gonyeli Abaza Mehmed Pasha was confiscated just an entry of following years shows us when he died, he was in debt to the government. But it is not clear that they did not confiscate his wealth despite of his debt.

Results and Conclusion

Whereas these two pashas, one with the court origin and the other pasha entourage origin, were not as influential as statemen from ayan families and they were totally dependent on government support to get back on foot in crisis period. However, the base, which statemen and pashas with ayan origins to set in their home region, enabled to continue their families. As a result, while ayan families lasted as regional leaders Abaza Mehmed Pashas could not survive. Although the family of Gonyeli Abaza Mehmed Pasha kept having the governorate of Gonye and the guard of Fash Castle for some time the family could not get promoted again and diminished at some point. Similarly, after Silahşor Abaza Mehmed Pasha was executed by Canikli Ali Bey on the order of the Sultan we do not know what happened to his family. As for ayan families in competition with these pashas, Zennecizades, Çapanoğulları and Caniklizades, all of them lasted to this day. Although Zennecizades lost power after the war the family kept having a say local politics. The members of Çapanoğulları and Caniklizades were assigned to higher positions and both of the families turned into dynasties in their own region.

As a result, when these two pashas, one with the court origin and the other pasha entourage origin, were not as influential as statemen from ayan families and they were totally dependent on government support in crisis period to get back on foot. However, the base statemen and pashas with ayan origins to set in their home region enabled to continue their families.

KAYNAKÇA

Mühimme Defterleri

136, 164, 165, 166, 167, 168.

Kayseri Şerhiye Sicilleri

151, 152.

C. AS.

54/2533, 59/2764, 65/3079, 205/8795, 213/9102, 730/30606, 1103/48785.

C. DH.

22/1097, 62/3068, 183/9135, 225/11204, 234/11666, 253/12603, 316/15789.

C. ML.

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA

52/2412, 448/18106, 512/20862, 560/23000, 737/30063, 747/30415.

C. ZB.

6/258.

D. BŞM. MHF.

50/34.

D. BŞM. MHF. d.

12682.

AE. SOSM. I.

23/1591.

AE. SABH. I.

273/18363.

AE. SMHD. I.

7/448, 89/6098, 117/8493, 206/16299, 258/21075.

AE. SMST. III.

72/5316, 81/5977, 155/12256, 222/17588, 239/19027, 265/21200, 308/24760, 324/26080, 343/27655.

T SMA. e.

226/28, 230/6, 281/61, 326/12, 329/9, 330/12, 395/77, 457/10, 497/56, 516/35, 517/10, 517/27, 519/38, 533/52, 685/21, 686/2, 710/6, 814/16, 1088/7, 1145/41.

T SMA. d.

6457, 7172.

HAT

8/262.

Yayınlanmış Eserler

AKTEPE, M. Münir, *Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Müri't-tevarih*, C. II B, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976.

BAYCAR, Adnan, *Ahmed Cavid Bey'in Müntehabatı (Tahlil ve Tenkitli Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1999.

DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792-16 Numaralı Tahvil Defteri*, İstanbul 2019.

DOĞAN, Nejla, *18. Yüzyılda Merkez-Taşra İlişkileri Çerçevesinde Kayseri Ayanları*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karabük 2020.

İLGÜREL, Mücteba, "Abaza Mehmed Paşa", *DİA*, C I, İstanbul 1988, s. 11.

İLGÜREL, Mücteba, "Vasıf Ahmed Efendi", *DİA*, C. XLIII, İstanbul 2012, s. 535-537.

KARAGÖZ, Rıza, *Canikli Ali Paşa*, TTK, Ankara 2003.

KARASU, Hamit, *Osmanlı Devleti'nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014.

KARASU, Hamit, *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşında Ayanların Rolü*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2021.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin; *Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi (1451-1590)*, TTK, Ankara 1993.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar, C. IV, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1039-1040.

MERT, Özcan, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

ÖĞRETEN, Ahmet, *Mustafa Kesbi İbretnüma-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)*, TTK, Ankara 2002.

HAMİT KARASU

POLAT, Serkan, *Yenilikçi Bir Ayan: Çapanoğlu Süleyman Bey*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017.

POLAT, Serkan, “Çapanoğlu Ahmed Paşa’nın Muhallefatı”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. VIII/24, 2015, s. 85-120.

SAĞLAM, Nevzat, *Ahmed Vasıf Efendi ve Mehasinü’l-asar ve Hakaikü’l-ahbar’ı 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul 2014.

ULAŞ, Tayfun, *The İmdadiyye Taxes in the Ottoman Finance*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018.

ULAŞ, Tayfun, “XVIII. Yüzyıl Maliyesi’nde İmdadiyye Uygulamaları”, Ed. Kenan İnan-Miraç Tosun-Deniz Çolak, *CIEPO 22*, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2018, s. 641-656.

USTA, Onur, *Türkman Voyvodası, Tribesmen and the Ottoman State (1590-1690)*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011.

USTA, Onur, “Celaliliğin Türkmen Cephesi: 17. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Türkmen Voyvodası ve Türkmenler”, *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 49-86.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Çapan Oğulları”, *Belleten*, S. XXXVIII/150, 1974, s. 215-261.

YAĞCI, Zübeyde Güneş, *Ferah Ali Paşa’nın Soğucak Muhafızlığı (1781-1785)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 1998.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

XVIII. YÜZYILDA İKİ ABAZA MEHMED PAŞA